

ÖNÁLLÓ VÁMTERÜLET

ÉS

KÖTÖTT BIRTOK

IRTA

HEGEDÜS LORÁNT

BUDAPEST, 1906

M. KÖZGAZD. EGYETEM

Sz. Hely. n. a. ~~5a-3000~~

18377

ÖNÁLLÓ VÁMTERÜLET ÉS KÖTÖTT BIRTOK

IRTA

HEGEDÜS LORÁNT

BUDAPEST, 1906

MAGYAR KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI
KÖNYVTÁR

29321

1965

1985

2009-12-

Önálló vámterület és kötött birtok.

Alig hiszem, hogy lenne eszmélő ember, aki meg tudna nyugodni hazánk mai gazdasági állapotán. Aki külföldről tér meg: elkeseredve látja ott azt a fejlődést, amely elmaradásunkat körülveszi, maga alá borítja. Aki szimptomákat itthon szeret megfigyelni: az el nem hiheti, hogy egy húsz millióból álló, televény földre ültetett népnek gazdasági vonzalma, teremtő vágya majd mindig csak három dolgot szüljön világra. Ez a három, amelyben folyton és mesésen szaporodunk: új hírlapok, új kávéházak és új kölcsönszövetkezetek. De akik nem a külföldet nézik, s nem külső tünetek után indulnak, hanem a népet járják, — mint jó inagam is most évekig tevém, — azok mind különös elfogódottsággal érnek újtjuk végére. A sok benyomásból, sejtésből, a népnek félig álmodó öntudatából sajátos zsongással hallatszik ki a valóság. Ez a valóság pedig nem más, mint mély rétegeknek vágyódása valamely „változás“ után. Nevet nem tudnak neki adni, de várják a „változást“ s mikor itthon nem lelik, akkor özönével mennek Amerikába, Szlavóniába, Romániába. Csak Galiciából mennek el a statisztika szerint többfelé az emberek, mint Magyarországból.

Minden országnak lehet ezernyi baja. Így mondják. Igaz. Másutt is megvan manapság az a tünemény,

amelyet az amerikai *Brooks* „Social unrest“-nek a társadalom nyughatatlanságának nevezett el. Ez is igaz. És mégis nagy és fájdalmas a különbség. Ez a különbség pedig nemcsak abban van, hogy nagy-szerű gyáripar s lüktető kereskedelem ellensúlyozza külszörzágokban e bajokat, nekünk pedig ilyen ellensúlyunk nincsen. Hanem mindenekfölätt: két oly nagy seb tátong gazdasági szervezetünkön, amelybe nálunknál erősebb és szaporább népgazdaságok is elpusztulnának. Magam részéről ebben a kettős kórságban látom az alattomos mérget többi gazdasági senyedésünknek. Egészen őszintén szólva: társadalmi erkölcsainknek is itt látom megrontó kútfejét.

A két pusztító betegség közül az egyikről már sokat szóltam magam is, mások is. A *kivándorlást* értem alatta. Az 1905 juniussal záruló amerikai évvel Ausztria-Magyarország az Egyesült-Államok statisztikája szerint ember-kiszállításában leverte a világ-rekordot: az összes államok között mi adtuk a legtöbb kibujdosó embert. A magyar adatok szerint: Magyarország 1905-ben 80—100.000 lélekkel fogyott, mert a kivándorlás nagyobb volt a születési többletnél. Dermesztő híradás. A vészharang kongása szól benne országunk példátlan pusztulásáról.

Második szervi baja gazdasági organizmusunknak más természetű. Nem olyan könnyű észrevenni, mivel hogy mélyen fekszik és szerteágazó. Innét van az, hogy egyes külön nyilvánulásait más-más betegségnek nézik s írják. Pedig e külön nyilallások, torzulások és lappangó fájdalmak mind egyet jelentenek. Legkönnyebben megmondhatom egy hasonlattal, hogy miről van szó. A mi társadalmunk és gazdasági alakulásunk is rétegekre van felosztva, mint másutt. De e rétegek között az állandó és természetes fölemelkedés el van

zárva. Sem kürtőjük nincs, amely légáramlásával újabb és újabb részecskéket hajtana följebb és följebb. Sem oly geológiai erőink nincsenek, amely a föld mélyében dolgozva újabb és újabb néprétegeket nyomnának föl. Hanem igenis úgy vagyunk, mint olyan bányában, ahol az egymás alatt futó tárnában meghajolva kell járunk s mihelyst fölemeljük fejünket: beleütjük a gerendába. És mikor már kijövünk a bányából, még akkor is, öntudatlanul úgy érezzük, mintha fölöttünk kő és deszka lenne. Egyesek feltörekedhetnek; dicsérjük érte őket. De ez mit sem változtat azon, hogy társadalmi gazdaságunk tele van rejtett, láthatatlan gerendákkal, amelyekbe beleütözkönek az új, a friss néprétegek. Sem emelő ereje, sem szívó légvonata nincs társadalmunknak.

Aki körülnéz, pontosabban megláthatja e jelenségnek tüneteit. Csak arra kérem: ne felejtse el, hogy e tünetek mind összetartoznak. A jobbágyság fölzsabadításával megindult paraszti megújulás bevégeződött. A hivatalok túltengésével, — melyet boldogult *Neményi Ambrus* oly érdekesen mutatott be néhány évvel ezelőtt. — („A bürokratizmus Magyarországon“ 1902) az „államosított pályák gyors emelkedését megállapodás váltotta föl. Még csak egy évtizeddel ezelőtt is, a kisebb kereskedői üzletből egy emberöltőn át megtörtént a följutás a nagyobb vállalkozásig. Ma ez is megszűnt. Ezért oly bizonyos vagyok abban, hogy a most fölállított tételeimet az élet minden oldalról új meg új példákkal fogja megtámasztani: hogy nem folytatom a bizonyítást. Magyarország gazdasági szervezetének második organikus baja: a fölemelkedés elreteszése.

Az utolsó évek folytonos politikai bizonytalansága mindakét sebet még égőbbé tette, mert legyengítette és meglazította az egész testet.

És mindezek után azt kérdik tőlem, miért mondtam ezt el? Hiszen a vámterületről akarnék beszélni? Éppen azért, mert a vámkérdésről van szó.

Aki észrevette azt a bizonyos emésztő veszedelmet, amelyről most szóltunk: az meg fogja érteni az öntudatlan, el nem nyomható vágyakozásokat. A nép sóvárog valamely „változás“ után s helyette Amerikát kapja. A feltörekvő küzkdések kielégítést, emelkedést várnak, s mind jobban megszűkül felettük a szabad, kék égbolt. Ezért a „társadalmi nyughatatlanság“ átjárja ízenként szervezetünket. Midőn ilyen körülmények között, ilyen határidőben a vámkérdést kellett eldönteni: elemi erővel tört keresztül az az áradat, mely itt, ebben akar gyökeres változást teremteni. Így virágoztak ki a könyvesboltok kirakatai oly színes füzetekkel, amelyek a vámkérdést hirtelen tárgyalni kezdik. Így lett gyujtóvá e jelszó. Így hallgatott el az is, akinek pedig más a gazdasági meggyőződése. És így állt előtünk egy olyan néplélektani tünet, melyet még azoknak sem szabad kicsinyelniök, akik azt tartják, s tartották, hogy ma Magyarországnak sokkal több kára lenne a vámközösség fölbontásából, mint amennyi hasznát látná vámbeli önállóságának. Magam is ezt a nézetet vallottam.

Az önálló vámterület mozgalmát kicsinyelni nem lehet, mert, miként eddigi megállapításaink megmutatták, mély háttere van. Az a változás utáni sóvárgás, az a küzködő nyughatatlanság, amely mögötte él, nem véletlenség, hanem szervi veszedelmet árul el. Még más jelentősége is van; nem kisebb ennél. Azt mondhatjuk, hogy az első eset volt nálunk, amikor *gazdasági kérdés* körül kezd Magyarországon országos közérdeklődés gyűrűzni. Nagy szó ez. Eddigélé a gazdasági problémák csak szűk körben tudtak hatni, mert a

többi helyet azonnal lefoglalták maguknak a közjogi jelvények. Ime: első, nagy gazdasági harcunk — ön-magunkkal: az önálló vámterület kérdése, melyet széles néprétegek érdeklődése, sőt viaskodása kísér. Ha így van ez, — ha csakugyan nagy bajoknak nagy erjedése forrong a nép méhében — ha csakugyan első nagy gazdasági tusánk kerengett a közvéleményben: akkor végzetes veszedelemnek látnám, ha az egész mozgalom minden eredmény nélkül, a csalódás keserű füstjébe fulladna bele.

Ne gondolják ezekből olvasóim, hogy túlbecsülöm az önálló vámterületnek, mint jelszónak, fontosságát. Mint minden igéző jelszóban, ebben is sok az aranyfüst. Igazán „drága“ tapasztalásból mondhatom, hogy a képviselőválasztók jórészét inkább az „önálló“ szó ragadta meg, mint a „vámterület“. Hogy csakugyan így van: méltóztassanak próbát tenni. Képzeljünk el egy gyújtó, dörgő tapsokkal kísért beszédet, amely csattanóul e szavakkal végződik: — „Most pedig fölszólítom önöket, tisztelt polgártársaim, hogy lelkesedéssel kiáltsák velem együtt: *„Eljen az új fogyasztási határ-adók behozatala.“* — Ez ugyanazt jelenti, mint a külön vámvonal, — de a hatás, az egészen más.

A jelszavaknak valóban csalóka lidérc-tűzők van: komoly szemlélőnek ezt eltagadni nem szabad. De minket most nem ez csábít; nem is ez érdekel. Hanem, ha a görögtűz mesterséges világítását félretoljuk, ha a rakéták elpuffanása után újra sötét lesz körülöttünk: akkor megszoktatván szemünket a sötétséghez, megint azt látjuk, hogy nagy tusakodása, gazdasági mozgalma van népünknek, elrejtőzködve az „önálló vámterület“ szólása mögött. Ezért merem azt állítani, hogy ha az a mozgalom semmi eredményt sem nyer, hogy ha a megduzzadt áradat elé egyszerűen

nyúl-töltéseket emelünk, anélkül, hogy lezajlására medret tudnánk nyitni: abból nagyobb baj lesz, mintha valamely törvényhozási próbálkozás egyszerűen nem sikerül. Egy közönséges „kiábrándulás“ nem csupán a vámkérdéseket érintené, hanem még jobban tetézné a nyughatatlanságot, előlné a gazdasági kérdések iránt föléledt közérdeklődést és megrázná újra azt a gazdasági szervezetet, amelyet, — láttuk, — két vészes kór kínoz belsejében. Ha mindez keservesen bekövetkeznék, hiába mondjuk akkor: feleljenek azok érte, akik hibásan indították meg a vám-mozgalmat! Hiába mondjuk: mert akkor már egész nemzeti gazdaságunkat elérte a válság, amely mindnyájunk bőrére megy.

Most pedig itt állunk 1906. március elseje után! Szükségrendelet léptette életbe az osztrák-magyar vámtarifát, s német szerződést. Ez a rendelet, mely Európa vámhálózatába ismét bekapcsolta a közös vámterületet, mindnyájunknak szól: a közös vagy önálló vámterület hiveinek egyaránt. Mindnyájunk előtt alkotmányellenes. De mindnyájunk előtt oly kérlelhetetlen valóságot jelent, melylyel számolni kell, melyet el nem hinni épp oly kevésbé lehet, amint senki sem képzelheti el, hogy megállítja kezével a motorerőt, melyet a dinamógéppel a munkagépekbe bocsátottak. A bekapcsolás megtörtént, s a gép megindult. Józanul másként nem tehetünk, minthogy új kérdést vetünk föl magunk elé. A közös és önálló vámterület vallóinak most már közös, mindnyájunkat egyesítő kérdése ez, a probléma, új alakjában így szól hozzánk: az új helyzetben hová forduljon a magyar vámpolitika? Hová, merre kell most a megindult nagy és mély gazdasági mozgalomnak rohannia? Ez a nagy vajúdása népünknek, hol tudna megnyugodni és békességet hozni mireánk, gyógyulást a mi kegyetlen sebeinkre?

Erre próbáljunk megfelelni, igazság szerint.

*

Kétszer is fölhoztam már, hogy aki csak nemrégiben is könyvkereskedőink kirakatát nézte, hányféle színt és hányféle nevet talált a „vámkérdés“ füzetein. Talán nem túlzok, ha azt mondom, hogy némelyik jóakaratu író túlságos bátran rontja a statisztikát, s hogy igen fontos dolgok lemaradnak, sőt hogy némely vaskosabb könyvbe is már igen sok szónoklás bújtt bele. (Még az ellenkező tábor sem veheti rossz néven, ha ilyenkor megjelenik egy-egy ily „röpirat“, mint a *Matlekovitsé* s egyszerűen figyelmeztet arra, hogy ez meg az kimaradt a számsorokból és okoskodásokból.) De maga az a hirtelen nekibuzdulás (hogy ne mondjam: kapkodás), — ez bizonyítja legjobban, hogy a kérdés mily kevésbé volt előkészítve. Csöndes megfontoltság után merem azt állítani, hogy amikor Németország ötletszerű hirtelenséggel Kinában Kiocsau birtokába jutott, már ezt a kérdést is, még pedig előzőleg, jobban földolgozta a német irodalom, mintsem nálunk az önálló vámterület előfeltételeit megbeszélték volna. És mikor, egy kereskedelmi vállalkozás nyomában, *Bismarck*nak hajózási segélye mögül előbújtt az afrikai gyarmatok terve: akkorra Németország annak a fekete földnek a birtokbavételét jobban előkészítette már *eszközeinek megismerésében*, mint mi azt, hogy hogyan szerezzük meg a magyar iparnak nem Afrikát, hanem Magyarországot.

Az irodalmi zuhatagot kimeregetve azt látjuk, hogy három külön kő hajtja ezt a papiros-malmot. Három külön föltételét találjuk a vámterület kérdésének. Nemcsak, hogy nem lehet ez ellen kifogást tennünk, hanem, ellenkezőleg, azt mondhatjuk, hogy mindenütt, ahol külföldön valamely vámterület sorsa fö-

lött döntöttek, ugyanazt a három fő-feltételt vitatták. Ugyanaz a három sarkpontja merült föl külföldön is e problémának, mely lassanként nálunk is kiemelkedett az irodalmi háborúból.

A vámterület kérdése igenis három döntő tényezőn sarkallik. Első: *az ország földrajzi alakzata*. Második: *a nemzetközi vámpolitika iránya*. Harmadik: *hogy mennyire készült el az illető ország a vámvonal fölállításához megkövetelt belső előkészületekkel*.

E három sarktétel megvilágítása nélkül semmiféle vámterület kérdése meg nem oldható. Am elegendő lesz, ha hármuk közül az első kettőt csak rövid eredményükben mutatom be.

Földrajzi helyzetünkről már nagy Széchenyink megmondotta, — kár megfélekedezni róla, — hogy: Magyarország tengertelen területének geográfiai helyzete mostoha („Pesti por és sár“), s éghajlatunk gazdasági szempontból is csak középszerű. (U. ott.) A tenger-től el vagyunk zárva, fő folyóink torkolata nem a miénk, folyamrendszerünk ellenkező irányban húzódik, mint legtöbb kivitelünk, kőszénünk legnagyobbrészt fiatal s vizeinek motorereje nyaranként (glecserek hijján) veszedelmesen megcsappan. Ez a földrajzi helyzet azonban még fokozottabb nehézségeket támaszt akkor, ha határunkat vámvonallal akarjuk elzárni. Rendkívül kiterjedt és szakgatott szárazföldi határt kell elállítani pénzügyőrséggel. Ez azt jelenti, hogy új állami személyzetet kell szervezni; költsége, mely holt súlyként megy bele a vám terhébe, egyik számítás szerint (*Malcomes B. báró*) évenként, csak a fogyasztási adóvonal berendezése mellett is, másfél millió koronát tenne ki! A teljes vámvonal, állandó nekikészültséggel még drágább lenne s mindig megmaradna egy fő-fő baja. Tudniillik az, hogy mi főleg nyersanyagokat és félgyártmá-

nyokat viszünk ki, tehát oly árukat, melyeket a másik országnak könnyű ellenőrizni, ellenben a vámvonalon oly termelvényeket hozunk be (ipari áruk), melyek kis terjedelemben is igen értékesek, tehát: csempészni könnyű őket. Mindez a határbeli nehézség azonban el-
törpül egy tény mellett. Ez a tény pedig az, hogy mind-
eddig senki sem tudott megoldást találni arra, hogy
önálló vámterület mellett ki és hogyan fogja meg Bosz-
nia-Hercegovina vámtarifáját. (*Gaál Jenő* erre a pontra
már 1901-ben ráfordította a figyelmet.) És másfelől
senki sem vetett számot még azzal, hogy a mi elzárkó-
zásunk mily centripetalis eltaszító lökést adna Horvát-
országnak, melynek kamarái nemrégiben is fölemelték
szavukat.

Mindez nem azt jelenti, hogy az önálló vámterü-
letet nem lehet vagy lehetett volna megcsinálni, hanem
hirdeti igenis azt, hogy földrajzi helyzetünk oly nehéz-
ségeket támaszt, melyek másutt nincsenek meg s melye-
ket csak fokozott, pontos előkészületek után lehet le-
győzni. (E nehézségek felvilágosítása tekintetében a
szakirodalmat a Magyar Vegyészeti Gyárosok Országos
Egyesülete egy tanulságos „Emlékirattal“ kötelezte le.)

Második sarka a vámterület problémájának: a
nemzetközi vámpolitika iránya. Röviden végezhetünk
ezzel is, mert hiszen világos, hogy a szomszédok nélkül
nem lehet vámpolitikát csinálni. Sőt az is világos, hogy
egy kezdő, új vámterület magában legkevésbé tud el-
lene úszni annak a vámpolitikai iránynak, mely környe-
zetét (a mi esetünkben Németországot) viszi.

Az utóbbi időkben megjelent iratokban nagy pole-
mia tombol a felett, hogy mi lehetett volna a vámpoli-
tika iránya ezelőtt, (teszem föl, ha Bismarck 1878-ban
nem megy bele a védvamos irányba), s ha az lett
volna, mi lett volna az eredménye. Valóban nem

sokra megyünk ilyen vitatkozással mai kínlásunk közepette. Elhiszem, hogy a német elzárkózással szemben sokkal kevésbé védekezhettünk volna, ha a hetvenes évek végén elszakítjuk vámunkat Ausztriától, mert hiszen egy kisebb vámterületnek kisebb érdekeket tudunk volna csak Németországgal szembe állítani, holott az egész közös vámterület teljes súlyával erősebb nyomást fejthettünk ki. (*Mattekovits*: „Közös vámterület és a gazdasági elválás Ausztriától.“) Elhiszem, hogy ugyanezen küzdelem alatt a határunkon fölemelkedő ipari vámok több előnyt nyújtottak az osztrák iparnak, mint nekünk. Önálló vámterület ennek a vámvédelemnek bizonyos-bizonytalan részét a magyar iparnak juttatta volna. (*Pap Dávid*: „Magyar vámterület.“) Mindezt elhiszem. De egyik oldalon sem tudom ma már ezeknek az esélyeknek a veszteség- és nyereségszámláját megcsinálni. Ezért most csak a jelent nézhetem.

A jelen pedig oly világosan beszél, hogy se közgazda, sem üzletember félre nem értheti. Az új német kereskedelmi szerződés március 1-én életbe lépett. És vajjon az abban foglalt vámpolitikai irány mit jelent? Hogy jellemezzem, egyetlen nyilatkozatot iktatok ide, melyről nagyfontossága mellett, nálunk megfeledkezé- nek s mely úgy bevilágít belőlről a helyzetbe, mint a hogy a szinfalak lécei meglátszanak, mikor vidéki szinpadokon meggyújtják a görögtüzet. Ez a vallomás Németország leghatalmasabb gazdasági szervezkedésének, a *Centralverband Deutscher Industrieller*-nek utólagos beszámolója. A Centralverband kiadványainak 100-ik füzetében, mivel nincs megelégedve a megkötött kereskedelmi szerződésekkel, nyíltan elárulja, hogy micsoda igazi hátere van a német vámpolitikának. A gabonavámok tekintetében — írja —

Ausztriának ellenzésétől már nem tartottak. Ellenben a német iparra azért róttak áldozatokat, mert a német mezőgazdaság a gabonavámokon felül további nagy kedvezményeket akart magának biztosítani. Ilyenek voltak az állati- és húsvámok fölemelése, az árpa, kukorica, maláta, komló magasabb vámvédelemre s különösen az állategészségügyi új egyezmény. Ez által Ausztria-Magyarországgal szemben valamely egészen más dolgot sikerült elérni. „A német kormány ez által rendkívüli győzelmet aratott az osztrák-magyar kormányok fölött, de ezt a győzelmet óriási áldozatokkal kellett megfizetni, amely áldozatokat a német gyáripar fizeti meg.“

Vagyis: a Centralverband bizalmas vallomása szerint oly ellentállhatatlan a német agrár-érdekek védelme s ezek az érdekek annyira az „osztrák“, de inkább magyar agrár-kivitel ellen sorakoznak hatalmas erejükkel, hogy ez a törekvés a mi hátrányunkra még akkor is érvényesülni tud, ha esetleg a német iparnak némi kárán át juthat csak diadalra. Ez a belső rugó, amely megszabja a német vámpolitikának irányát s ezzel — ránk nézve — egész Közép-Európáét.

Mi következik ebből? — Következik az, hogy ilyen vámpolitikai irányzat mellett egy agrár-kivitelre szorult ország, mint a minő mi vagyunk, kiszámíthatatlan nehézségekkel fog küzködni, ha új vámterületet akar teremteni ipari-vámokkal.

A vámpolitika e nemzetközi iránya még mindig nem azt mondja, hogy az önálló vámterületet semmiképpen sem lehet megcsinálni. Hanem igenis, világosan azt harsogja a fülünkbe, hogy a külföldi vámpolitikának mai iránya mellett, melynek elemi erejét nálunknál erősebb tényezők sem tudják megtörni: a külön

magyar vámvonallal megteremtése szokatlanul nagy nehézségekbe ütközik.

Földrajzi helyzetünk nagyobb akadályokat állít a magyar vámsorompók fölállítására, mint más országokban a földnek. A politikai földrajz (Boszniával és Horvát-Szlavonországgal) még újabb s külön problémát vet elénk. Ezt a feleletet kaptuk első kérdésünkre.

A nemzetközi vámpolitika iránya mellett a mi új vámtörékvésünknek fontos, talán legfontosabb részein ellenezegülne az ár, mely oly erővel ömlött, ömlik felénk.

Igy áll a dolgunk: ezért minden jövőbeli akciónak attól függ, hogy mily belső előkészületeket tettünk eddigé az önálló vámterület felé. Mert a napnál világosabb, hogy ily rendkívüli akadályokat, mint amikre eddig rábukkantunk, csak akkor tudunk életveszedelmünk nélkül letörni, ha belső elkészültségünk tökéletes s megéreleltük immár magunkat e ritka feladatra. Ezért tettük a vámkérdés harmadik pontjával, — de tették mások is, — a vámvonallal való *előkészületek vizsgálatát*.

Az önálló vámterület előkészületeiről csakugyan sokszor hallottunk. Átmeneti időszakok terve is fölmerült, nem is egy oldalról. Mindez azt mutatja, hogy — szinte ösztönszerűleg — mi is érezzük azt, hogy a nagy ugrásnak erősen, de igen erősen neki kell előbb szaladni. Érezzük, — miért tagadnók? — hogy ami minket illet, ezeken az előkészületeken fog eldőlni a magyar vámterületi mozgalom ezután való sorsa. Ha csak szácafrangokkal indulunk útnak: kétségtelenül elbukunk. Ha erős munkával szedjük össze erőnket: lehullhat előttünk nem egy akadály. A belső előkészületek megtétele: ez csakugyan tőlünk függ, s ezt más el nem vé-

gezheti helyettünk. Ezért lássunk itt tisztán mindenkifölött.

Hogy fundamentum nélkül nem lehet vámpolitikát építeni: minek bizonyítsam? Az önálló vámterület története maga vakító bizonyossággal tesz e mellett tanúbizonyosságot. Mária Terézia idejétől kezdve, — az 1754-iki harmincad-rendszer idejétől — az egész magyar üzleti világnak, majd az egész nemzeti ellenzéknek egy jelszava volt: le a közbenső vámvonallal! El kell törölni a harmincadot! A vágy teljesült, a vámsorompók lehullottak. S ma épp oly erőteljesen hangzik az — ellenkező csatakiállítás.

Szóljunk-e többet? Valóban fölösleges. Nincs az a magyarázat, amely oly ékesen tudna beszélni, mint ahogy zúg maga az a tény: önönmagunk története. Világosan azt jelenti ez, míg el nem feledjük, hogy nem a vámsorompókból sugárzik ez a bűvös erő. Nincsen tündéri varázshatalmuk. Hanem igenis áldást vagy átkot hoznak e sorompók a szerint, amint jól előkészített és gondos vámpolitika állította-e fel őket: vagy felületességi hebehurgyaság és ellenindulat.

Láttuk, hogy földrajzi helyzetünk s a nemzetközi vámpolitikának mai iránya mellett rendkívüli előkészületekre lesz szükség, hogy egy esetleges magyar vámvonal ne a gyűlölt harmincadok sorsára jusson. Ezért, ha csak mindkét szemünket vakul be nem kötjük, meg kell látnunk a kényszerítő valóságot. És ha megláttuk, hiába forgunk körülötte ide-oda, egyszer csak ki kell mondanunk. Meg kell vallanunk azt, hogy a magyar vámpolitikának egész sorsa, jelene és jövője attól függ, hogy milyen előkészületekkel tudjuk megteremteni a jövő alakulás alapját. És március el-seje után, kettős erővel kell belekapaszkodnunk ebbe,

hogy vámpolitikánknak egész súlya áldása vagy átka az előkészületekben van.

„Előkészületek.“ Szegény szó! Mennyire elnyúttuk, mielőtt még csak hozzá is kezdtünk volna. Mennyiféle előkészületről hallottunk már, anélkül, hogy akár őket, akár mögöttük a vámpolitikát megláthattuk volna. Oly sok ruhát aggattak már az „előkészületek“-re, hogy csakugyan üres szóharcnak látszik már az egész. Most újra meg kell ráznunk ezt a szót, talpraállítanunk és megkérdoznünk tőle igazán, szemtől-szembe: Igaz-e az, hogy te hordozod a magyar vámpolitika jövődjét?

Újabb vámpolitikai irodalmunk sokféle előkészületeket emlegetett. Az újságcikkek és interjúk nem különben. Nyilvánvaló, hogy ugyanazt a fogalmat, „az önálló gazdasági berendezkedés előfeltételeit“ (mert így nevezik) más és más értelemben vették. Ezért nehéz is rávenni a vitatkozókat, hogy igazat adjanak egymásnak: hiszen többnyire nem is ugyanarról a dologról beszélnek, csak ugyanazt a szót mondják.

Tartsunk csak egy rövidke szemlét. Ezt hallottuk egyik felől: a magyar vámterületet úgy kell előkészíteni, hogy az angol piac ízléséhez idomítjuk kivitelemünket (Árkövy Rikárd: „Az önálló gazdasági berendezkedés előfeltételei“), vagy a mezőgazdaságban a gépeknek nagyobb szerepet juttatunk (Árkövy: „Vámszövetség vagy önálló vámterület?“). Bízást azt felelhetjük erre, hogy há jók ezek az indítványok s az ehhez hasonlók, meg kell csinálni őket, akármilyen is lesz vámpolitikánk iránya, hiszen általános gazdasági hasznuk van. Éppen azért ezek az ajánlatok egyes gazdasági ágak jobb kihasználásának az előfeltételei, de nem szorosan a magyar vámpolitikának. Mások (és a cikkírók közül igen sokan tartoznak ebbe a gárdába)

mihelyst ez a szó „előkészület“ előfordult, azonnal hozzátették, hogy a vámkódex elkészítését értik alatta. Ha ez megvan: megvan az egész. Ha a vámkódex megvan: még nincsen meg semmi. Mert éppen a gazdasági élet nem tud megélni jószándékból és papirosból. Nem is azt vetem föl ellenvetésül, hogy a mai nemzetközi helyzet mellett nagyon kegyetlen nehéz fej-törésbe kerül a vámképletbe egy új vonalat bele kodifikálni. Ám erről már fennebb szoltam. Itt csak azt kell hangsúlyoznom, hogy a legtökéletesebb vámszabályok sem jelentenek egyebet, mint formákat. Persze, hogy formák nélkül nincsen külső rend. De az igazi cél csakugyan nem a formák megteremtése. Mégis örökösen erről beszéltünk „előkészületek“ címe alatt. A valóságos előkészület csak magában a gazdasági életben mehet végbe. A többi mind csak betű és papiros, vagy — előkészület az előkészületekre.

Más közgazdánk annak idején megint másfajta előkészületeket értettek akkor, amidőn az önálló vámterület kérdésében megkérdeztettek. Többen így nyilatkoztak: átmeneti évek kellene; talán két-három fokozata is az átmenetnek. Mit jelent ez? Azt, hogy — az ő szemükben — még előkészülve nem vagyunk. De akkor maguk az évek, napok és hónapok bizonyosan nem fognak megérlelni bennünket. Hanem csak úgy; érünk meg a magyar vámpolitikára, ha tudjuk, hogy mit kell hát tennünk ezek alatt az átmeneti esztendőök alatt. Nem a terminus a fő, hisz az alig is függ tőlünk. A fő az: mit jelentsen ez az átmenet? Az előkészület-ideje alatt (szabjuk azt hosszabbra vagy rövidebbre) miben legyen hát az előkészület, egy egész nemzet gazdaságának előkészítése? Kérdem: mi legyen ez? A határidők kijelölése erre nem ad feleletet, — nem is szólva arról, hogy a határidőket rendesen külső viszo-

nyok tologatják ide s oda; aminthogy most is így történt.

A vámterületek előkészítéséről még egy, megint más értelemben is volt már szó. Egy igen illetékes nyilatkozat szerint (*Lánczy Leó*) az önálló vámterülettel eleintén állampapirjaink, de különösen zálogleveleink vissza fognak zúdulni; adósságunk visszaömlik. Oly nagy áresés és hitelbeli kár következik, hogy legjobb lesz, ha az állam előre egy-két száz milliót gyűjt (adósságot vesz föl) s ezzel tartja majd később a járadékok és záloglevelek árfolyamát. Tehát: előre gondoskodunk az önálló vámterület által lyukasztott nyílások betöméséről. Hasonló tervezés jelentkezett a mezőgazdasági termények ára tekintetében. Mivel éppen az önálló vámterület hívei félték attól, hogy a vámvonal felállításával megnehezül gabonánk s állataink kivitele: ezért kiviteli jutalmaknak (*Pap Dávid*), vasuti tarifa-engedményeknek kellene helyreütniök a hiányt. A tapogatódításokból úgy látszik, hogy százmillióss összegekről lenne szó ebben is. Tehát: megint utólagos kárpótlást kellene szereznünk.

Ezekre a kárpótlásokra — akár kötvényekre, akár búzának adassanak, — ismét az a feleletünk, hogy ez még mindig nem az igazi előkészület. Bizonyos, hogy az ilyen tervek ugyancsak sötét jövőt mutatnak. Mert tessék elképzelni azt, hogy vámvonalat szervezünk azért, hogy jövőre gyáripárunk legyen s mikor ezzel bajba hozzuk a hitelt és a mezőgazdaságot, ugyanakkor a hitelt és mezőgazdaságot százmilliókkal akarjuk kárpótolni, — a jövődő ipar zsebéből. Mondom: e tervek önkéntelenül pesszimizmust keltenek. De legyenek bár jók vagy rosszak, mindig csak kárpótlásról szólnak. Mindegyik arról a kárról beszél, melyet az önálló vámsorompó fog ütni s ezt

a kárt akarja enyhíteni és megpótolni. Vagyis: *negatív* előkészületekről van benne szó. Negativumok, kárpótlások szükségesek lehetnek. Ám sem pozitív előkészületeket, sem vámpolitikát velök csinálni nem lehet. A flastromok és kötőszerek megenyhítik majd a sebet, de még senkinek sem erősítettek vagy növelték meg a szervezetét.

Rendkívüli földirati, politikai-földrajzi és vámpolitikai akadályokkal kell egy jövődő magyar vámterületnek megküzdenie. Így láttuk. Nagyon sokat teszünk kockára s mindannak, amit kockára teszünk, sorsa-végzete a mi belső elkészültségünktől függ. Ezt is megállapítottuk. Levontuk belőle azt az egyenes következtetést, hogy a magyar vámterület és vámpolitika ma az előkészületekben kell hogy kicsirázzék. Az új vámpolitikai helyzet egyenest rákényszerít bennünket erre az előkészületekre. Szétnéztünk a felszínre dobott „előkészületek“ között. Találtunk okos gazdasági próbálkozásokat, vámszabályokat, átmeneti határidőket, a kárpótlások terveit, de nem tudtuk megtalálni azt az utat, amelyen gazdasági életünket át kell vezetni ahhoz, hogy leküzdhesse az akadályokat és hasznát vehesse a magyar vámterületnek. Pedig ez az egyetlen igazi előkészület s ettől függ a vámkérdésnek áldó vagy átkos végzete.

Talán nem végeztünk hasztalan utat, mikor körüljártuk a különféle értelemben fölvetett „előkészületeket“. E negativumokból, részleges kúrákból egész határozottsággal domborodik az, hogy mily igazi előkészületet kell megtalálnunk. Nem papiros-szabály kell: hanem a gazdasági életnek valóságos érlelése. Nem részleges foltozás: hanem az egész szervezetnek erőbe szöktetése. Nem külső határidő, nem utólagos kárpót-

lás, de igenis benső továbbfejlődés, egy másik gazdasági fokozatra — előzetesen.

Itt állunk a nagy hegy lábánál. Itt mered elénk, komor meredekségével a kérdések kérdése: mi az önálló vámterületnek igazi, belső előkészülete? Ne féljünk igazán megmondani az eredményt, mihelyst megpillantjuk, és bizony meg fogjuk pillantani!

Az elmondottakból kitűnt, de az önálló vámterületnek minden híve vallja, hogy a magyar vámvonálnak legfőbb, legszentebb célja: ipart s különösen gyáripart adni az országnak. A mezőgazdaság is ezért hozna áldozatokat. Ez a célja a magyar vámterületnek nemcsak fontos és szükséges, de egyúttal modern is. Ezer érveléssel lehet e cél érdekében szólni. De száz szó helyett is beszéljen az az egy mondat, melyet *Wekerle Sándor* ily kitűnően állított föl: „Jelenlegi nemzeti jövedelmünk nem nyújt elég anyagi erőt állami és társadalmi szükségleteink fedezhetésére, nem nyújt kellő alapot a rendelkezésre álló munkaerők megfelelő kihasználására, a nép szélesebb rétegeinek megélhetésére, sőt még arra sem, hogy földmivelésünk helyzete biztosítottnak tekintessék.“ (A pesti Lloyd-társaságban 1901 január 30-án tartott felolvasás.) Ebben benne van minden. Más szavakkal ugyanezt hangoztatta egy hivatalos munkalat, az 1904. évi iparfejlesztési emlékirat is. (*Szterényi József*: I. fejezetében.)

Ismételjük, mert ennél kell maradnunk, hogy csakugyan ez az itt kifejtett cél az, melynek megteljesedésében kell látnunk mai bajainknak meggyógyítását. Magyarország gazdasági jövője valóban erre van utalva. Ezért nem is lehet elképzelni más eljárást, hanemcsak azt, hogy az önálló vámterületet és minden előkészületét ebből a szempontból *kell* megvívázní.

Azt hiszem, hogy ezt az egyszerű következtetést

nem fogja kétségbevonni senki sem. De ha valakinek kételyei lennének, azt is rögtön meggyőzi egy körülmény. Nevezetesen az, hogy mivel azok a nehézségek, melyekkel az önálló vámterület létesítése küzd (a külső körülményektől eltekintve), mindezen az egy területen mutatkoznak.

Mivel a cél a nép keresetének továbbfejlesztése, még pedig az ipari foglalkoztatás által, ezért az önálló vámterületnek minden dicsérete a jövőre magyar gyáriparnak szól. E jövőre magyar gyáriparért szenvedne esetleg „átmenetet“ a mezőgazdaság; ezért terhelnek meg vámmal a fogyasztást. De nemcsak a reményesség fordul erre, hanem — mint most mondám, — az önálló vámterületnek aggodalmai mind ezen a terepen mutatkoztak. Mi lesz a gazdával vagy a fogyasztóval éppen a siettetett gyáripari fejlődés alatt? ez az a kérdés, mely ezer változatban kerülgeti a magyar vámterület ügyét. Sokszor új köntöst vesz magára, sokszor csak félig meri elmondani kétségeit, sokszor csak halasztást kér, sokszor egyéb „előkészületek“-ről beszél: de ne áltassuk magunkat, aggodalma mindig ugyanaz. Ki lefarag belőle, ki más néven szólítja, ki meg csitítja, de mindig újra ez a probléma tör elő: ha népünk keresetét a vámvonal új alapra viszi, az iparra, mi leszen akkor a termelés többi tényezőivel.

Amint a magyar vámterületnek nagy célja egy, úgy egyetemes ez az ellenvetés is. Hiába forgunk tehát: Az egész vámkérdés az ország nyugalma számára csak itt oldható meg. Ebből következik, hogy a magyar vámterületnek és jövőre vámpolitikánkknak igazi benső előkészületét csakis ezen a területen kereshetjük. Ha igaz az, hogy az önálló vámterületnek az a célja, hogy népünk keresetét, a nemzet munkaerejét a gyáripár dúsabb és állandóbb forrásaihoz vezérelje, akkor ennek

az önálló vámterületnek valóságos előkészülete abból áll, hogy ha van gazdasági szervezetünkben valamely gátja ennek az átalakulásnak: legelőbb ezt a gátat tüntessük el. Mihelyt ilyen benső gátja van az ipar fejlődésének, akkor hiába használjuk ki a legjobb nemzetközi esélyeket is, — ha vannak. Ha belső akadály bénít, akkor a legkedvezőbb földrajzi helyzet is hiábavaló lenne.

Nem ok nélkül szokták az önálló vámterületet úgy mutatni be, mint az üvegházat: a vám mesterséges ereje adja meg a gazdasági (ipari) továbbfejlődésnek azt az éltető melegséget, amelyet a napsugár tőlünk megtagadott. De nem lenne-e hiábavaló a kertésznek minden mesterkedése, ha a pálmák éltető rostja be van vágva és folytonos nedvkeringésük megakadt? Pedig úgy látszik, mintha ilyenformán lennénk. Mennél több oldalról világította meg az új irodalom a vámvonalak fölállításának reményét, vagy aggodalmait: annál jobban, annál többször akad meg szemünk a vám-problémának ezen az alakzatán. Nemzeti gazdaságunk szervezetének továbbfejlesztéséről van szó, egy vámrendszer által. És ebben a pillanatban mutatkozik éppen egész gazdasági szervezetünk olyannak, amelynek izmai meg vannak szakadva, s míg ezen az inszakadáson nem segítettünk, addig minden siettetés nem növekedést, hanem válságos fájdalmakat fog okozni. És mennél buzgóbb lesz, vagy mennél nehezebb időben jön ez a siettetés: annál többet.

Szóljunk egyszerű szóval. Népünk keresetét akarjuk az ipari foglalkozás biztosabb polcára helyezni. Ez a vámterületnek — minden reménységének és minden áldozatának — célja. Ezért vagyunk elszántak a mesterséges siettetésre is. Ezért hallgattatjuk el az aggodalmaskodókat. Mikor pedig idáig jutottunk, akkor

kell meglátnunk azt, hogy egy nagy előkészületről megfeledeztünk. Valahol szakadás van szervezetünkben, s előbb ezt a belső bajt kell kinőnünk; e nélkül nem mozdulhatunk. Hol van organizmusunknak e nagy-szerű fogyatkozása? Megmondják azok, akik az önálló vámterület megkísérlése előtt is félnek és félték — féltik magukat, övéiket és osztályukat — a kereseti kérdésnek amaz újabb fordulatától. Ma úgy áll a helyzet, hogy Magyarországon a mezőgazdasági munkásnak nincs elég munkabére és a gazdának még sincs elég munkása. Ha ezt az emésztő, sorvasztó ellentétet előbb meg nem oldjuk: vajjon mivé fog növekedni ez a dilemma az új vámterület siettető, sőt talán rögtönös hatása és gyárai mellett.

Ez az igazi forrása — alakja bármi legyen is — az önálló vámterület ellen az ország agrár-társadalmában táplált vagy ki is mondott aggodalmaknak. Olyan formulák, amelyek az önálló vámterületet csak beszéljük, de föltételei alatt a közösség fentartását értik: ezen a szakadékon át nem segítenek. Mennél erősebb vámvonalat kíván azután valaki, — ingyen pedig csak nem tartunk annyi fináncot, — annál jobban kell tudnia hogy az így siettetett magyar gyáripár éppen ezt a kereseti problémát fogja még jobban kifejleszteni. A vámtételek melegségétől kipattanó új gyárak még erősebbé teszik a gazda munkáshiányát és ezzel az egész mezőgazdaságot megrendíthetik. Mert ez mind így van, azért az önálló vámvonal fölállítása előtt meg kell oldani azt a dilemmát, amely — ismétlem — így szól: a mezőgazdasági munkásnak nincs elég keresete, a gazdának nincs munkása. Ennek a dilemmának a megoldása az önálló vámterületnek igazi, benső előkészülete. Még több ennél is. Földrajzi helyzetünknek s a vámpolitika nemzetközi helyzetének vizsgálatából láttuk, hogy az

egész magyar vámmozgalomnak élete-halála az előkészüleitől függ. Ezért a kereseti kérdés megoldása avagy elmergesítése között aki választ, az ugyanakkor a magyar vámpolitikának igazi gyökerét éri el.

Az egész probléma, amely e fejtegetésekben körötünk rajzott, elemi erővel futott össze most már egy pontba, — elemi erővel, ellenállhatatlanul. Ha van olyan megoldás, amely a gazda és a munkás dilemmáját kibontja: az a megoldás veti meg az alapját nemzeti gazdaságunk jövő korszakának. Ha van olyan előkészület, amely a gyáripar megszorodását úgy akarja siettetni, hogy előbb elegendő munkáskézről gondoskodik úgy a gazda, mint a gyáros részére: akkor ez az előkészület az, amelyet az önálló vámterület életbeléptetése előtt véghez kell vinni közerővel. És ha csakugyan meg tudjuk találni azt a hurkot, amely belevágott a test minden izmába, s ezért megakasztotta ki-fejlődését, akkor addig hasztalan próbálunk nőni, míg ezt a hurkot ketté nem vágjuk. Míg idáig nem jutunk: addig az önálló vámterület könnyen vagy ábránd, vagy félszeg próbálkozás marad. Legkivált: földrajzi és nemzetközi helyzetünk közepette.

Azt kérдем tehát: van-e bizonyítékunk arra, hogy egy ily nagy előkészületre van szükségünk? Van-e szervi akadálya gazdasági szervezetünkben a nagyipari gyors fejlődésnek, a vámterületnek és egész boldogulásunknak? Van-e ily akadály?

Van. Míg ezt le nem döntjük, addig sem ipari kifejlődés, sem népünk keresetének fölemelése, sem józan vámpolitika el nem képzelhető.

Németország, Franciaország, Amerika Egyesült Államai vámvonallal védekeztek: gyáriparuk nagy-szerűen föllendült. Spanyolország is megpróbálta ugyanazt. Annyira megpróbálta, hogy 1877-ben tőle

indult ki a kettős vámtarifának rendszere. Vámtételekben, vámsorompókban, vámkódexben tehát nem volt hiány. Mi lett eredményük? Ha az utolsó évek gazdasági jelentéseit megolvassuk, melyek a szép spanyol földről szólnak, nagy nyomorúságot és lázongást találunk bennök írva. A pompás Andaluziában oly nagy a nyomor, hogy hónapokon át fosztogatják a pékboltokat; az inségmunkák nem segítenek s a parasztok becsukják magukat, hogy a tömlőben jólakhassanak. Csak Taine világhíres munkájában olvassunk ily elterjett nyomorúságról, a francia forradalmat szülő időkben. Miért nem használt Spanyolországban a vámterület? Forrásom (német alapossgal) kimutatja, hogy e szörnyű eredménynek oka az, hogy Spanyolországban s éppen a ragyogó Andaluziában túlteng a nagybirtok s elsőben a kötött birtok. Ezért támadt egészséges pezsdülés helyett a vámvédelem után konvulzió.

Bizony ez gondokodóba ejti a figyelőt. Könyvnyelmu lélekkel nagy vállalkozásba a mi országunkat nem vihetjük bele. Kutassunk tovább.

Milyen földfelosztást teremtettek vajjon azok az államok, amelyeknek sikerült a vámpolitikájuk?

Amerika Egyesült-Államai az egész világ népét oda vonzzák, a mi véreinket is fölszívják magukba. Pedig először szintén csak földművelő állam voltak s a legutóbbi időkig mezőgazdasági kivitelük volt túlnyomó. De földművelésüknek és később vámpolitikájuknak egyaránt szilárd alapot vetettek azzal, hogy az 5.737.372 farm közül kerek számmal négy millió (s 45.000-rel több) van 20—175 acres (acre = egy magyar hold) farm-tulajdonosok kezén és 1000 aceren felül mindössze csak 47.160 farm, tehát az összes farmoknak nyolctized százaléka található. Ezek a szá-

mok világosan beszélnek. (Abstract of the twelfth Census of the United States 1900.)

Közelebb van hozzánk Franciaország. Ám példája is harsogó és felejthetetlen. Az újabb kutatók szerint, amelyeket *Taine* mesteri keze fogott egybe (*Origines de la France contemporaine*) a forradalomnak főoka az egyenlőtlen földbirtokelosztás volt. Ma oly egyenletes a francia föld elosztása, hogy a területnek $10^0/0$ -a van 2 hektárnál kisebb, $54^0/0$ -a 2—50 hektáros tulajdonos kezén s a 200 hektáron felüli birtok mindössze csak $16^0/0$ -át fogja le Franciaországnak. (1884-iki hivatalos közzététel.) Csak e földmegosztás után jött modern gyáripar és vámpolitika.

Miután Anglia útát választott: gyarmataiba vezeti le népét, most már csak Németország példájára várunk. Döntő lesz reánk nézve minden bizonynyal. Nemcsak azért választjuk őt próbatételül, mert hogy kábító ipari fejlődésével utólérhető példányképet állított a kontinensnek, hanem azért is, mert a német vámpolitika áramlatában vagyunk mi is benne, — ma inkább, mint valaha. (Fentebb is láttuk.) Ezért nagyobb s természetesebb fórumhoz nem fordulhatunk. Süketség kell hozzá, hogy meg ne értsük szavát. Ha pedig azt a kis fáradságot vesszük magunknak, hogy a német adatok mellé rögtön odahasonlítjuk a mi magyar állapotunkat: akkor nem lehet többé kétségünk. (1895-iki hivatalos német fölvétel s ugyanakkor véghezvitt magyar statisztika.)

Németország egész földjének $30^0/0$ -át foglalta le a legegészségesebb parasztbirtok, a húsz hektártól száz hektárig való. Magyarországon erre a birtokképletre csak $10^0/0$ jutott, a Dunántúl éppen csak $6^0/0$ (pontosan $6 \cdot 19^0/0$), vagyis Magyarországon ez a legjobb parasztság háromszor, a Dunántúl éppen ötször

kevesebb arányban részes az ország földjében, mint a német birodalomban. Hogyan lehetséges ez? Úgy, hogy az ezer holdon felüli (ötszáz hektárnál nagyobb) uradalmak Németországban a földnek csak egy tizedrészét tartják, nálunk ellenben egész területünknek egy harmada ($32:29\%$), némely országrészben negytizede az övék. Németország földbirtokmegoszlása, amely pedig mindig a munkálkodó családok letelepülésének is képe, egészen más alapot vetett a gazdasági kifejlődésnek, semmint mi tettük. Mi a földbirtokmegoszlás súlypontját nem a paraszt-családokra vetettük, hanem a nagybirtokra.

A német birodalom azonban igen nagy darab föld és Magyarország sem kicsiny. Ezért részletezés nélkül el nem lehetünk. E részletekből (hiszen sokkal nem fárasztom az olvasót) oly világosság süt felénk, hogv aki be nem hunyja készakarva szemét: annak meg kell látnia az igazságot.

Mecklenburgot és Anhaltot kivéve, a nem-porosz német államokban a nagybirtok a földterületből nem bír többet, mint átlag 1% -ot, a többi föld mind el van aprózva. Az iparnak nagy székhelyein, mint Szászországban, csak mintegy fél százaléka nagyuradalom, ellenben a parasztbirtok itt 30% -kal van képviselve; másutt az arány $39-55\%$ -ig emelkedik! De lássuk Poroszországot. A porosz föld megoszlása körülbelül ugyanoly arányú, mint a német birodalomé. De ott, ahol a nagybirtok 10% -nál nagyobb részt vett ki magának (a keleti tartományokban), ott legkisebb az ipar és legnagyobb a kivándorlás. Ellenben mennél inkább nyugot felé tartunk, annál rohamosabban nőnek a gyárkémények és annál kisebb aránya van a nagybirtoknak a föld tulajdonában. A Rajna vidékén s a Ruhr-vidéken, a német ipar nagyszerű központjain, a

gyári termelés félelmetes számokba növekedik: ugyanakkor a földbirtok elosztása éppen az ellenkezője annak, amit hazánkban találunk. Párasztbirtokra háromszor, négyszer, hatszor annyi jut, mint nálunk s a nagybirtokra itthon 30 és 40 százalék, ott 0.40, 0.36 százalék! Nevezetes, hogy a legújabb porosz statisztika, mely éppen most gyűjtötte össze a porosz föld eladósodásáról beszélő adatokat, szintén azt írja, hogy mennél jobban haladnak a keleti tartományokból az iparos nyugat felé, annál kevesebb teher nyomja a földet.

Poroszországban — el nem tagadhatjuk — ott fejlődött ki a gyáripár, ahol a földbirtok el volt darabolva, ahol a nagy uradalmak széttagoltattak s az apró birtokos családok tízezrei foglalták el a helyüket. Még a mérték is pontos. Ugy itt, mint egész Németországon oly arányokban nőnek a gyárak, mint amilyen mértékben fogy a statisztikában a nagy uradalmak területének számaránya. Mindez kézzelfogható igazság, bárki utána nézhet. Mindenki ugyanezt fogja találni, azért nincs helye a habozásnak. Nincs helye a habozásnak akkor, amikor Magyarországon éppen fejetetejére állítottuk a gazdasági élet alapját. Nem csak, hogy túlteng a nagybirtok s kevés jut a földből a paraszti családok letelepedésének, hanem mi is országrészenként fokoztuk az arányt: csakhogy megfordítva! Mintha ígézet vert volna meg bennünket s bal kezét használtunk volna jobb helyett. Az ipari fejlődéshez legközelebb volt a Dunántúl. Legjobban ez az országrész van nyitva a nyugatnak, városaink itt vannak a legsűrűbben s közlekedése legalkalmasabb, népe is legközelebb áll a gyári munkáshoz. És a dunántúli részben a nagybirtok aránya még 11⁰/₀-kal nagyobb, mint az országos átlag (32.29⁰/₀), mert 43.56⁰/₀ s a hitbizományi

szántóföldeknek majdnem a felét — 675.000 holdból 355.470 holdat — a Dunántúlra raktunk. Ime! a megfordított előkészület! A paraszti családok letelepülésére annál kevesebb helyet kaptunk, mennél közelebb voltunk a gyáriparhoz s mennél nagyobb szükség lett volna azért a letelepült munkásokra.

Amerika, Franciaország, Németország szólaltak meg. Elmondották azt a *nagy előkészületet*, melyen keresztül kellett menniök, hogy gyáriparunknak biztos alapja legyen. Mikor ez az alap megvolt, akkor lehetett s akkor kellett is vámvédelemmel siettetni az ipari gyári fejlődést. Az alap pedig nem volt egyéb, mint a földbirtok eloszlásának megváltoztatása. A kis parasztbirtok lépett a kevés nagyuradalom helyébe. Ez egybehangzó nagy példák mutatják, hogy nem véletlenségről van itt szó, hanem törvényszerű kérlelhetetlen jelenségről. Miután az ipar igazában csak úgy fejleszhető, ha kellő munkáskéz áll rendelkezésére, először arról kellett gondoskodni, hogy mennél több család verhessen gyökeret. Csak ha ezer és ezer család telepszik meg, idekötve a földéhség kiirthatatlan vágya által, csak akkor marad elég családtag itthon ahhoz, hogy egyszerre adjon munkáskezeket az intenzív mezőgazdasághoz és a gyáriparhoz egyaránt. Ez a rejtélye annak a nagy harmóniának, melyet nálunk is annyi ember hord — a száján. Csak, amikor a földbirtok megoszlásának eme nagyszerű „előkészülete“ megtörtént, csak akkor lehetséges a védvámvonallal úgy fejleszteni a gyárat, hogy a mezőgazdaság se pusztuljon bele abba azon az okon, mert nem tud munkást kapni. Ha nincs meg előzetesen ez a föltétel, akkor nincs ami idekösse az átmenet idején a munkás-családokat. Ezért addig, míg a földbirtok megoszlása a nagybirtoknak kedvez: addig a gyáripar alig fejlődhetik. Minden

mesterséges növelése azzal jár, hogy még azt a kevés munkást is elveszti a mezőgazdaság, amelyre szüksége lenne. Ugyanazt a takarót rángatja gyáripar és gazda. Mihelyst vámsorompók ily körülmények között siettetik a gyárak szaporodását: a gazda, gyáros és munkás helyzete egyszerre válságba jut. Míg az alap rossz, annál jobban repedezik az épület, mennél magasabbra emelem.

Ezt tanítja Amerika, Franciaország s a német birodalom a vámterület előkészületéről nekünk. Bizonyításunkat még kibővíthetnők. Rámutathatnánk arra, hogy Spanyolország után Oroszország is a nagy és kötött birtok túltengésében szenved. Az 1897-iki orosz statisztika szerint 165 millió hektárra ment az állami birtok s 80 millió hektár van 114.716 nemes kezén. Még nagyobb prespektiva tárul ki előttünk, ha *Mommsen* nagyszerű kutatásainak eredménye gyanánt azt olvassuk a „Rómaiak Történetében“, hogy Cajus Graechus és Caesar azzal biztosítottak újabb századokat a latin fajnak, hogy paraszti földeknek teremtettek új telepeket. De maradjunk itthon, bármily rendkívüli is legyen a tanulság, amelyhez érkeznék.

Az elmondottakból megláttuk, meg kellett látnunk azt, hogy mi az a nagy előkészület, mely nélkül a magyar vámterület áldást nem hozhat. Magyar vámpolitikának e nélkül alapja nincs. Sőt ma a magyar vámpolitikát abban kell keresnünk, hogy előbb ezt az alapot megteremtjük. Ez a „nagy előkészület“ csakugyan az, mely a nép keresetének problémáját oldja meg s ezzel gazdasági életünket elébe érleli a vámterületnek. Valóban benső, szerves előkészület, amely nem részletekből és nem papirosból áll, hanem tényleg ott gyógyít, ahol izomzatunk meg van szakadva. Ott dönti meg a fejlődés akadályát, ahol egész vérkeringésünk le van szorítva.

Csak ha ettől a béklyótól megszabadulunk: akkor pezsdülhet fel újabb fejlődése nemzeti gazdaságunknak.

Nem ok nélkül használtam mindig ezt a szót, hogy „előkészület“. Mert előbb kell megváltoztatni a földbirtok megosztását és eltávolítani a birtok-szétdarabolás akadályait. Mi sem jellemzőbb erre, a történet egyéb tanításain kívül, mint *Sombart* nagy hírű munkájának (Die deutsche Volkswirtschaft in neunzehnten Jahrhundert. 1903.) tanulsága, mely kétségtelen számokra támaszkodik. Eredménye ez: „Németország általában paraszt-ország, melynek egyes részeibe erősebben belekeveredik a nagybirtok; de egészben véve a nagybirtok nem foglalja el a területnek egynegyedét, ha száz hektártól számítjuk, a kétszáz hektáron felüli birtokok éppen egyötödöt teszik ki s csak egy tizede jut rájuk a területnek, ha ötszáz hektártól feljebb vesszük az uradalmakat. *És már a (XIX.) század elején majdnem ugyanolyan volt a megosztás képe, mint a század végén.*“ Igaz, hogy némely helyen, teszem fel a rajnai tartományokban, a kifejlődött gyáripár kapitalisztikus erejével még jobban siettetette a birtok-felaprózást, de az egész aránya a föld megosztásának már megvolt előbb, mielőtt a gyáripár kifejlett volna. Mert megvolt előbb, *azért* vált lehetségessé a gyárak korszaka. Mert megtörtént előbb az egészséges birtokalakulás s a népnek letelepülése ebben, *azért* lehetett vámsorompóval, vámkódex-szel és vámpolitikával megteremtteni az ipari jólétet.

Magyarországon az ipari kifejlődésnek ez az alapföltétele hiányzik. Ha igazán akarjuk modern kifejlődésünket, ha a vámvonalat magunknak akarjuk megszerezni minden hasznával: akkor először meg kell teremteni a gyáripárnak és vámvédelemnek igazi, szerves előföltételét. Ez az előföltétel nem a politikai földrajztól s nem a nemzetközi vámpolitikától függ,

hanem egyesegyedül mitőlünk. Ez a nagyszerű előfeltétel: a birtokeloszlás arányának megfordítása.

Azt kérdezem, megtettük-e ezt? Azt kérdezem, elkészültünk-e úgy, amint Amerika s Európa haladó államai elkészültek? Azt kérdezem: haladtunk-e abban az irányban, melyben minden ország, ha csak gazdag gyarmatai nincsenek, jövőjét keresi? Ezt kérdezem. Felelünk rá pedig íme ez: éppen az ellenkezőjét tettük mindennek. Mesterségesen, fokozódó elvakultsággal kötöttük le életünknek, jövőnknek ereit.

A hivatalos magyar statisztikának 1895-iki pontos fölvétele szerint: a mi hazánk területéből 33:54⁰/₀, tehát éppen egyharmad van lekötve korlátolt forgalmu birtokokban. Tizenhatmillió háromezrezer holdat jelent ez. Alapítványokra, egyházi birtokokra s hitbizományokra magukra 5,025.659 hold jut, vagyis körülbelül kétszer annyi, mint amennyi földje van együtt egymillió-kétszázézer egészen kis parasztgazdának. Míg ez az arány így marad, addig ne beszéljen senki egészséges birtok-megoszlásról Magyarországon.

Nem akarom most azt fejtegetni, hogy közlegelők, községi földek vagy egyes iskolák föld-alapja mily mértékig képezik természetes álladékaik még a nemzeti gazdaságnak. De mikor azt látjuk, hogy maguk a családi hitbizományok két és egyharmadmillió holdat kötöttek le, vagyis többet, mint amennyi összevéve törpegazdaságokra jutott és mintegy egy kilencedét parasztságunk összes birtokának: akkor nem tagadhatjuk el, hogy önközünkkel kötöttük le a földet, a paraszt elől. Kárára tulajdonosainak, ártalmára munkásainak, veszedelmére az országnak és állandó akadályául az intenzív gazdasági fejlődésnek: az önálló vámterületnek is.

Még csak néhány számot. 1867. óta úgy javítottuk az arányt, hogy az igazságügyminisztérium kodi-

fikacionális adatai szerint: 1867—1895-ig új hitbizományokul 742.488 holdat kötöttek le. Még nevezetesebb az, hogy mivel éppen a Dunántúl van legközelebb az intenzív gazdasághoz, mivel itt hathatna legerőteljesebben a vámvonaltól, ezért itt rontottuk meg legjobban a föld megosztását. Gyökerestől megfordítottuk a németek tanulságát. Míglen Németország a nyugati, ipari tartományoknak előzetesen elaprózta a földbirtokát s ezzel előkészítette a munkás-települést: addig mi a Dunántúl kerekén 2.400.000 holdat kötöttünk le korlátolt forgalmi birtokban. Fejérmegye földjéből 22⁰/₀, Győrben 23⁰/₀, Vasban 17⁰/₀, Veszprém területéből, valamint Somogygyéből már 35⁰/₀, Baranyából éppen 36 és fél százalék van elvonva a természetes megosztás alól; Tolnában a föld 27⁰/₀-nál, Zalában 37⁰/₀-ban van kizárva a szerző magántulajdon.

Maguk a hitbizományok még jobban ráfeküdtek holt súlyukkal a Dunántúlra, midőn ez az országrész a gyáripar felé akart volna fölemelkedni. A hitbizományok számának több mint fele, a hitbizományi területnek majdnem a fele Dunántúlra esik. Vajjon hogyan akarna valaki elég munkást szerezni a gyáriparnak ott, ahol az egész területnek közel 14⁰/₀-a alakított át egyes családok számára hitbizománynyá. Egyes vármegyékben a terület egyötöde, negyede, sőt ennél is több hitbizomány, Sopronmegyének 27.62⁰/₀-a tartozik alájuk.

Csoda-e, ha a Dunántúl gazdái panaszkodnak legjobban azon, hogy nincs elég munkásuk s minden újabb gyártól rettegve féltik kis munkás-állományukat? Csoda-e, ha a Dunántúl munkása Szlavóniába, Amerikába és Kanadába siet, hol mindenütt földet ígérenek neki, mert szabad a határ?

Semmi kétségem sincs. Szemben egész Európa

tanulmányával, a magyar gazdasági politika ellenkező irányt követett. Ennek eredménye az, hogy a földbirtokosok és bérlők száma 1890. óta, amikor 1,613.000 volt, rövid tíz év alatt, 1900-ig 1,537.000-re csökkent, a kivándorlás pedig kétszázézet meghaladván, elviszi népünknek egész erő-szaporodását. A külföld gazdasági politikájának iránya az volt, hogy előbb fölprózta a földbirtokot, ezzel boldogította a munkáscsaládok ezreit. És mikor elkészült ez a nagyszerű alap, amely dolgozó emberek tízezerein nyugodott, akkor tudták megteremteni a milliokat éltető gyáripart — a vámpolitika segédelmével. Míg ezt a természetes fejlődést meg nem ismerjük, addig hiába kapkodunk az „ipari Magyarország” és „hazai ipar” jelszavai után. Ameddig ezt a retrogád földbirtokpolitikát meg nem fordítjuk, addig önálló magyar vámterületet, jót és áldásosat, senki sem fog csinálni.

Az önálló magyar vámterületnek egy nagyszerű előkészülete van: a földbirtok eloszlásának megváltoztatása.

Emeletet nem lehet építeni addig, amíg földszint nincsen, sőt az építést sem lehet megkezdeni ott, ahol nem engedik meg azt, hogy az alapozást beleássuk a földbe. Élő szervezetet továbbfejlesztteni szinte képtelenség addig, amíg egy helyütt meg van szakadva az izomzata. Vagy mit fog érni az üvegházak mesterséges párázata akkor, ha kegyetlenül lekötjük a nedvkeringést mi magunk. Előbb le kell dobnunk azt a pántot, amely növést, vérkeringést, fejlődő életet, mindent megszorított.

A magyar földbirtoknak egészséges megoszlását mi magunk akadályoztuk meg. Ahelyett, hogy a gyáriparnak és vámpolitikának benső, szerves előkészületeit itt teremtettük volna meg, tilalomfákat állítottunk föl a paraszti földszerzés elé. Tilalomfákat, sűrűn és sokat, —

annál többet, mennél nagyobb szükség lett volna az illető országrészen a határ felszabadítására. Ennek nyeljük most a következését. Nem tudunk átmenni a gyáriparra és nem tudjuk népünk keresetét azon az egyetlen úton megnövelni, amely munkást, gazdát és gyáriparost egyaránt kielégít. Sóhajtozunk a vámterület megteremtése után, és méltán, mert mai helyzetünk kivándorlást és társadalmi megakadást jelent. De nem akarjuk megteremteni azt a nagy előkészületet, amelyen előbb minden haladó ország keresztül ment s amely magától elvitte azután őket a vámpolitika eredményéhez. Kapaszkodunk és nem vesszük észre, hogy meg van kötve alól mind a két lábunk.

A magyar földbirtoknak új megoszlása, amely a paraszti, cselédi munkás letelepülésére veti a fősúlyt, oly előfeltétele a magyar vámterületnek, amely sem a politikai földrajztól nem függ, sem a nemzetközi vámpolitikába belé nem ütközik. Nélküle még akkor se tudnánk állandóan boldogulni, ha földrajzi helyzetünk igen kedvező lenne s az európai vámirányzat megfelelné a mi vámelkülönítésünknek. Akkor pedig, amikor, — mint látjuk, — a vámkérdésnek ez a másik két tényezője határozottan ellenünk van: akkor igen bajos azt hinni, hogy eme „nagy előkészület“ nélkül megindulhassunk. A magyar népnek széles rétegekben való földhöz juttatása pedig csakugyan olyan „nagy előkészület“, mely nem egyes gazdasági ágaknak kedvez, nem papirosból való és nem a felületen jár, hanem az egész gazdasági szervezetet átkarolja. Felszabadítja a vérkeringést s ezzel bizonyossággá teszi az egész elpetyhüdő testnek szabad fejlődését.

Mivel ezt a nagy előkészületet, az intenzív gazdasági kifejlődésnek és vámpolitikának alapját mi mester-

ségesen bevágtuk: azért célunk az legyen, hogy az akadályokat magunk távolítsuk el.

A holtkéz birtokszerzése megszorítandó. A közalapítványi birtokok kicserélendők. Illetékszabályaink rendszere úgy alakítandó át, hogy mennél nagyobb birtok mennél kisebb részekre vásároltatik szét, annál kevesebb az illeték. A hitbizományok jogi szerkezete, elsőben a sík vidéken, egészen felbontandó, hiszen Deák Ferenc 1833-ban már teljes megszüntetésüket követelte.

Ha ezeket az akadályokat levetettük magunkról — akkor beteljesedik az, ami a művelt Nyugaton mindenütt elkövetkezett. Akkor, lehullván a megszorító pántok, nagyszerű módon megindul a paraszti letelepülés, a nagy- és kötött birtok felaprózása, benépesülése. Ha így ezer és ezer családot kötünk ide, az egyetlen módszert, a földéhséget használjuk föl arra, hogy a kivándorlást megakadályozza. A megtelepült, földhöz jutott családok aztán okvetlenül családtagjaikat a nagyobb gazdaságokba és gyárakba kénytelenek bocsátani. Így nem az fog történni, ami ma bekövetkezett, hogy gyáros és gazda egymáson keresik a nemlétező munkáskezeket, hanem együtt fejlődnek, együtt emelvén a nép keresetét. Ha egyszer megindult ez a folyamat, törvényszerű lefolyását, amely a Nyugat államaiban megvolt, nálunk is lehetetlenség lesz többé megakadályozni. És ennek a fejlődésnek során, éppen úgy, mint a külföldön, elő áll az az idő, amikor az így megalapozott gyáripár vámvédelmet kíván és kap is, mert a mezőgazdasággal együtt elébe értett annak, meglévén természetes előkészülete. A paraszti letelepülés akadályainak elhárulásával leromlik az a varázslat, amely a gyáripár siettetését a gazdák munkáshiányává változtatta át. Ma, egész fejlődésünkkel, az önálló vámterületet tesszük lehetetlenné addig,

amíg a földet lekötjük a nép elől. A magyar iparért és a magyar vámterületért csak akkor dolgozunk, ha a föld felszabadul és leköti büvös erejével az anyaföld a népet.

Igy függenek össze az önálló vámterület és a kötött birtok. Minél több kötött birtok szabadul föl, annál közelebb leszünk a magyar vámterülethez.

*

Csak arra szorítkoztam, hogy a kötött birtok és vámterület kérdésének összefüggését derítsem ki. Ezért megmaradtam ennél az egy szempontnál. Pedig igazságomat sok más oldalról megvilágíthatnánk. Csupán a hamis tételek félszeműek. Fölhozhatnók, hogy a hitbizomány merőben idegen intézmény, amelyet éppen abból a Spanyolországból hozták át, a tőle gyökerestől eltérő magyar jogrendszerbe: abból a Spanyolországból, ahol a rossz birtok-megoszlás miatt semmiféle vámpolitika nem tudott jobb gazdasági életet elővarázsolni. Hozzátehetnénk, hogy (ezt *Beksics* Gusztáv mutatta ki) a hitbizományokkal megterhelt megyékben a legkisebb a nép szaporodása, még a születések száma is csökken. Ne feledjük el azt sem, hogy ma a nagy amerika-európai népvándorlásnak korszakában százszorosan kirívóvá lett az, ami azelőtt talán fel sem tűnt: az az intézmény, amely egyes családokhoz fölbonthatatlanul odaláncolja a földet, amíg ezer és ezer családot szélnek ereszt. Meggondolhatnók, hogy még a kötött birtok fajai között is legkevesebb védelmezőre a hitbizomány talál, mert ahelyett, hogy a gazdaságokat a polgári munka és takarékoság élő ereje tartaná össze: a külső bebalzsamozás óvja csak őket a széthullástól, mint a mumiákat. Ha pedig széttekintünk, mindezek hegyébe azt látjuk, hogy e

külső, mesterséges, erőszakolt jogi alakulás egyaránt sújtja: a haszonélvezőt, aki vagyonát az ipari vállalatokban gyümölcsözőbben elhelyezhetné; a munkást, aki földhöz juthatna s az államot, amelynek népességi alapját megszorítja. A magam részére hozzáténnék még egy követelést. De csak a magam részére. Ez a követelés pedig abból állana, hogy a kötött birtok korlátozását, a hitbizományok fölbontását mindenütt kivívta már a szabadelvűség, már pedig a szabadelvűség csak addig él, amíg előrehalad; mihelyt megállott: vége van.

Érvek, szempontok ezek is: az életből vétettek. Igazságukat néhez megtagadni. De ebben a pillanatban nincs szükség rájuk. Még ha mindegyiküket elvetné is valaki (amiben erősen tamáskodom): még az sem befolyásolhatná következtetésüket. Mert akkor is, mindez érvektől függetlenül megmaradna az az egyszerű tétel, hogy az önálló magyar vámterületnek igazi előkészítése a kötött birtokok mennél szélesebb földszabadításában van. E nélkül nem lehet a földbirtoknak egészségesebb megosztását keresztülvinni. A földbirtok jobb megosztás nélkül nincs paraszti és munkás letelepedés, nincs egyenletes gazdasági fejlődés és nincs jó vámterület. Az egész haladó Nyugat ezt tanítja: lehetetlenség, hogy nálunk másként legyen. Mai állapotunk tökéletesen bizonyítja, hogy itt van lehurkolva, pántokba szorítva fejlődésünk. Ezért nincsen választás: először meg kell teremtenünk az önálló vámterületnek, nagy igazi előfeltételét.

Most kell már egyesülnünk e nagy munkára. Akik a magyar vámvonalat akarják, azoknak ma az önálló vámterületnek igazi alapját is akarniok kell. Mihelyst meggyőződtek arról, hogy e nélkül nincs se igazi vámterület, sem józan vámpolitika: akkor egész erejüket

ennek a nagyszerű előkészületnek kell szentelniök. Men-
nél mostohábbakká váltak március elseje után e mozga-
lomnak a kilátásai, annál erőteljesebben kell megkez-
deniök a magyar vámterület belső, előfeltételének ki-
vívását. Minél inkább kitűnik az, hogy különösen Né-
metországnak megváltoztathatatlan állásfoglalása most
elodázta az önálló vámterület életbeléptetését: annál
kettőzöttebb kötelesség örködni azon, hogy a nemzeti
közvéleményt keserű csalódás ne érié. Legyen tehát
megnyitva az út, amely kivisz abból a csalódásból s a
magyar vámterület felé vezet.

De azoknak is, akik — szerény magammal
együtt — a vámközösség mellett voltak s akik meg-
szenvedték ezért a népszerűtlenséget: azoknak is
segíteniök kell e nagy előkészületnél. A közös vám-
terület híveinek sem érdekök az, hogy csúfondáros
kiábrándulással végzödjék az a mozgalom, amely elő-
ször teremtett gazdasági közvéleményt Magyarorszá-
gon. Pedig ennek a szélén vagyunk. A visszahatás
mindnyájunknak keserves volna. De érdeke a közös
vámterület vallóinak is az, hogy végre megteremtsük
azt az egyetlen alapot, amelyből erőltetés nélkül ki-
tudott fejlödni a kontinens egész gazdagsága. Ebből
a talajból bimbözött, virágzott és gyümölcsözök most
jólétük. Mihelyst megvigyáztuk azt, hogy a gyár-
ipar és magasfoku mezögazdaság együtt csak úgy bol-
dogulhatnak, ha előbb a birtok felaprözva idecsatolja
a cselédi és a munkáscsaládokat: akkor közre kell
munkálnunk az egész földbirtokmegosztás létrejöttén.
Már pedig ennek alfája az, hogy a jogi lehetőségét
szerezzük meg a paraszti földszerzésnek. Távolítsunk
el minden akadályt, mely a magyar nép hatalmas föld-
szerzési ösztönét ok nélkül megzsibbasztja.

Következtetésünk ellen nem lehet azzal érvelni,

hogy: mi lesz akkor az önálló vámterület egyéb előkészületeivel? Mindazokat a készülődéseket, amelyek bármely gazdasági ág föllendítését tervezik: ez a mi nagy előkészületünk nemcsak hogy nem akadályozza, de megveti ágyukat. A papiros-szabályok minden időben elkészülhetnek, ha komoly szándék és komoly alap van mögöttük. *Külön fölhívnam a figyelmet arra is, hogy a vámvonat létesítése előtt Horvát-Szlavonország ipari kifejlesztését is siettetnünk kell.* Ami pedig a pénzügyi keretet illeti: azt kell következtetnünk megfigyeléseinkből, *hogy maga a katonai terhek növekedése elvisz bennünket a fogyasztási adóvonal föllállításához.* Ezt az előkészületet sem akadályozza az önálló vámterületnek ama nagy előfeltétele, amelyről eddig beszéltünk. Sőt csak a széles rétegű nép-letelepedés fogja a fogyasztási vámvonalat pénzügyileg kihasználhatóvá s könnyebben elviselhetővé tenni. Egy szó, mint száz: a földbirtok fölaprózásának megkönnyítése, a mesterséges akadályok eltávolítása mellett minden komoly előkészület megfér s erősödik. De a birtokmegosztás megváltoztatása nélkül, a paraszti letelepülés reformja nélkül: semmiféle előkészület sem lesz elég erős arra, hogy az önálló vámterületet igazán megteremtse.

Igy nőttek össze az önálló vámterületnek s a köztött birtoknak problémái. Most még csak egy utolsó szót teszünk hozzá.

Minden sok nyomorúságunknak két főkútfeje van. Egyik a kivándorlás. Másik a néposztályok fölemelkedésének megrekedése, a „társadalmi hajcsövesség“ (így nevezi a szociologia a fölemelkedést) hiánya.

Mindakét kórság elég ahhoz, hogy egy országot testestől-lelkestől elsorvasszon.

Mindakét kegyetlen betegségen csak az segít, ha a magyar földre mennél több családot juttatunk. Nem a földet kötjük le a nép elől, hanem a népet csatoljuk ide az anyaföldre.

Népünk irtózatos erővel árad ki az országból, mindenfelé. Minden kivándorlása ugyanazt tanítja. Akár Amerikából vagy Kanadából, akár Romániából, akár Szlavóniából szerzem adatait: ugyanazt harsogta az eredmény. Tanulsága és eredménye mindenütt az, hogy csak népünk földéhségének kielégítésével akadályozhatjuk meg a kivándorlást. Ma még kivándorlónk azért szereznek pénzt, hogy azt a kis földet itthon megszerezzék. Ma még hazanéznak s csak Amerikából évente 150—200 millió koronát küldenek haza s azt földvásárlásra szánják. Ma még a kivándorlók között a magyarság kisebb arányszámot teszen, s így a magyar telepítésnek ez a pillanata. Néhány év múlva talán már minden késő lesz. Ma a kivándorlás meggyógyítása még lehetséges, ha a földéhség teremtőerejének fölszabadítjuk a termőföldet.

Népünk fölemelkedése az egész vonalon meg van akadva. Öntudatlanul mindenki érzi ezt a roppant nyomást, mely elkeseredésben, kicsinyességben, irigységben és „stréberségben“ egyszerre nyilvánul. Más szavak és más alakok: de a lényeg mindig ugyanaz. Nincs meg a társadalmi fölemelkedés; éltető, megújhodó erejét lekötöttük. A szerző munka meg-megindul, de nincs elég hajtó ereje, hogy újabb nemzedékeket emeljen föl új társadalmi osztályokba. Olyanok a próbálkozások, mint a befagyott tóba hullott embereké: akármily erőlködéssel vetik is föl magukat a víz alól, fejüket beleverik a jéglapokba, melyek a tavat fedik. Végül is ellanyhulnak és visszaesnek: nincs menekvés. Gondoljuk el, hogy mi legalól akadályozzuk

meg a legtermészetesebb fölemelkedést. A zsellérek és cselédek ezrei földet szerezni Szlavóniába mennek vagy éppen braziliai és kanadai csábításokba pusztulnak bele. A kisgazdák, akik családtagjaiknak új telket, új földet vennének, perzselő szomjúságukat nem elégíthetik ki, a határ le van kötve. Ezért elvándorolnak, vagy gyermekeiket küldik el, vagy behozzák az egygyermekrendszeret. És mert a föld nem ad nekünk új és új vért, azért nem fejlődhetik középosztályunk. Mindig kesergünk a magyar középosztály gyöngeségén. Nagyon is szentül hiszem, hogy középosztályunk mai összetételében le fog roskadni a rázúduló modern követelmények alatt. De ki az oka annak, hogy ez a középosztály — és minden mi tőle függ — nem tud erősebbé lenni? Ki az oka? Mi magunk. Mert mesteriséggel vágjuk el a társadalmi fejlődésnek természetes menetét. Ez a nagy bűnünk rettenetes bosszút áll rajtunk.

Képzeljük el, hogy ezer és ezer cselédi, zsellér és törpe-birtokos család lesz kisbirtokossá a magyar földön. Államunk széles, erős alapot, jövőnk biztos reménységet szerez. A megtelepült családok új rajokkal egyszerre adnak munkás-kezeket a belterjesebb mezőgazdaságnak és gyáriparnak. A természetes fölemelkedés újra meg újra megkezdődik: megtölti új erővel a középosztályt. A kereset kérdése azon az igazi módon oldatik meg ezzel, mint az a Nyugat haladó országaiban történt. A gyáripart akkor nem rántja vissza a gazda erőlködése, ha munkáshiány nem fenyeget. És e nagy, e szerves, ez igazi előkészület beteljesülése után fogja megkövetelni egész gazdasági létünk a vámok védelmét.

Hol van az akadályja ennek az új kivirágzásnak? Az akadály csak mi magunkban van.

Oly bonyolultnak tetszett előttem is (s talán másoknak is) az az egész probléma, amelybe gazdasági senyvedésünk összefonódott. Bármerre próbálkozzunk, mindenütt csak új sebeket kapunk. Hiába forgunk és epekedünk: a helyzet nem javul. Égő vágyunk csábit a szép jelszavak után s nem tudjuk megérteni: mert elérhetetlenek azok?

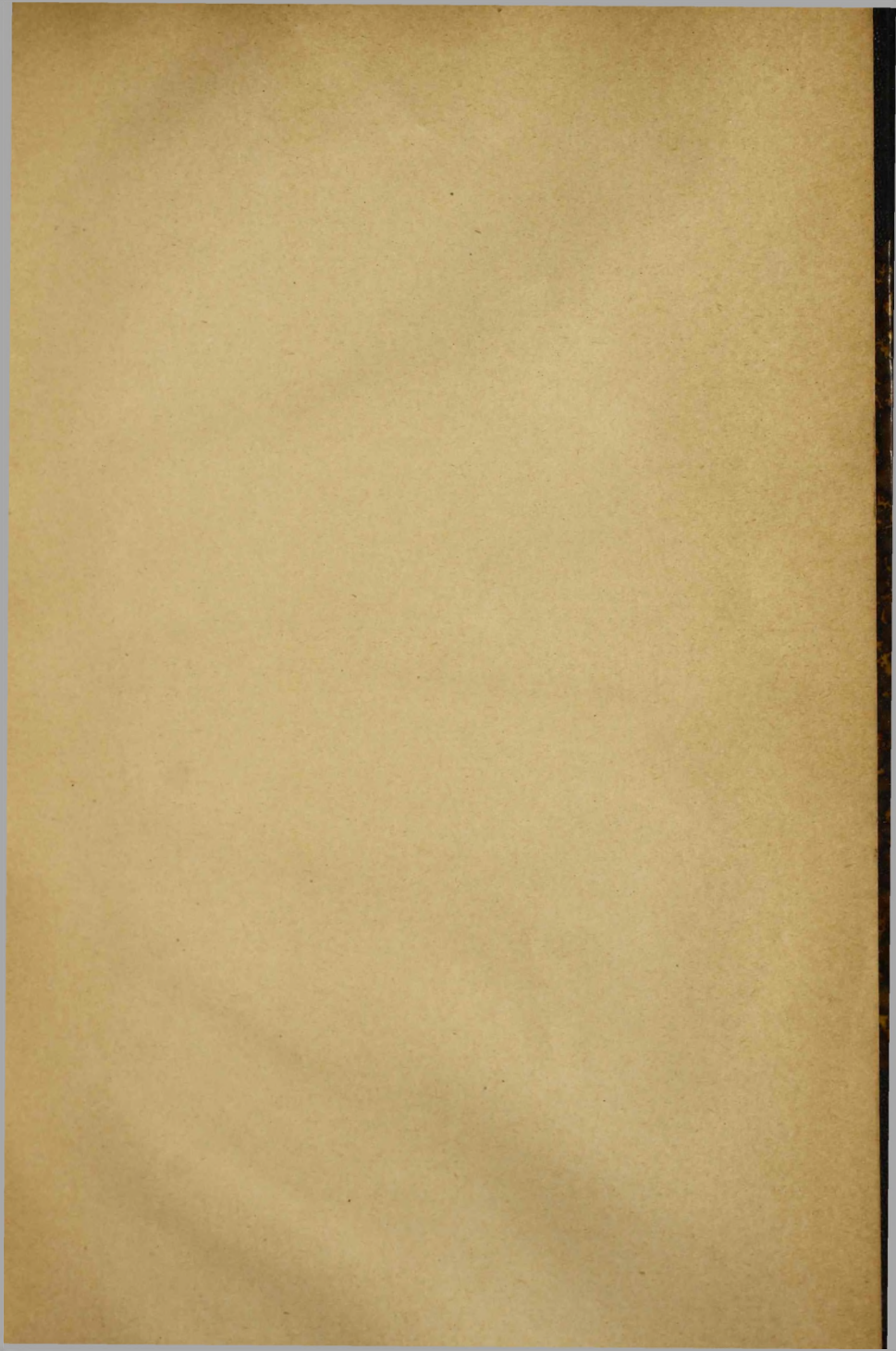
Nyugodt lélekkel írom most le azt, hogy kétségem megszűnt. Van egy ösvény, amelyen kimene-külhetünk a fojtó tespedésből. Nem is kell messze keresnünk, mert az a fölpezsdült közvélemény, amely hihetetlen erővel támadt az „önálló vámterület“ körül, ez a közvélemény már az igazság felé sodródott.

Ha leszámol a körülményekkel és önmagába tekint, meg fogja találni azt, amit keresett: jobb jövőnket. Rá fog találni arra a nagy előkészületre, amely nélkül sem magyar vámrend, sem magyar vámpolitika, sem gazdasági kifejlődés nem lehetséges.

Ez a nagy előkészület világos, egyenes ösvényt tár elénk: a józan lehetőség határai között kell azon haladnia.

Hazánk közigazdasági önállóságának útja: a kötött birtok fölszabadítása.

MAGYAR KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI
KÖNYVTÁR

41-